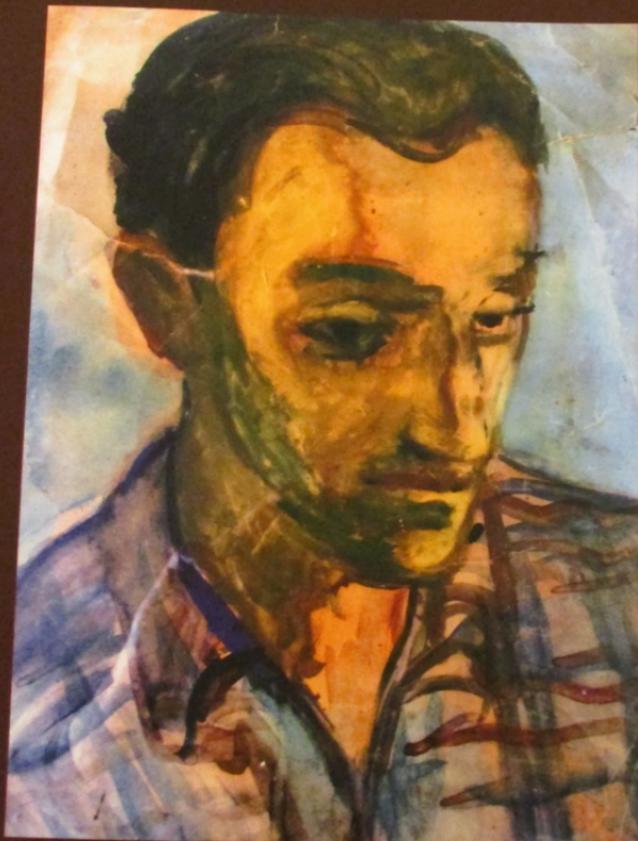

Brasta

Lietuvos žydų istorijos ir kultūros pusmetinis žurnalas

2017 Nr. 2 (8)

Mejer Akselrod. Poetas Ješua Lacmanas.

Alma-Ata, 1942 m. Akvarele. 29x43

Lacmanų šeimos nuosavybė.

Atmintinios datos
Istorinio reiso minėjimas

Abos Balošerio akiračiai

Rudenio rožė

KELIONĖ Į LEVONIŠKES

Hiršé-Dovyd Meinkés

Iš apsakymų rinkinio *Misnagdiše maises in Vilner gubernije* (Vilniaus krašto misnagdų istorijos). Jeruzalė, 1996 m.

Kai iš ten ir iš šen, iš visų pusiu, skrieja kandžios kalbos, belieka vienas išsigelbėjimas: nutildyti jas senovinio pučiamomo muzikos instrumento šofaro garsu, kaip kadaisė išvarydavo piktą dvasią – dibuką.

Kamaujose stojo sunkūs laikai.

Iš rytinų LDK žeminių į miestą atsibastė chabadnikai¹, ir čia iš karto įsikurė jų gausus ir triukšmingas būrys. Pamato jie: eina sau žydas per gatvę, tad kimba prie jo ir neatsitraukdami bubena jam į ausis, kad melstis reikia visiškai kitaip. Neva jokiai malundai, net pačiai karščiausiai, ten, viršuje nesuteikiamas pirmumas: svarbu, kad išliktu maldos esmė, o kad koks išminčius pažeria ar ne dar kelis žodžius, tai nesvarbu. Kodėl gi neprisidürus? Tačiau klausydamasis jūsų maldo, Mesijas kažin ar atidės savo atvykimą pas jus, kad prieš Šabą suspėtų į Kamajus. Tad eik su kalbėti dieninę maldą – *minhāq*, ir kol tu dar nepasiekei palaiminimo, nesvarbu, kokiai žodžiai tu maldą pripilde. O jau priartėjus prie *šmone esre*², visi mūsų norai būna išsekė, ir bet kokiai naujovei sudainuojame vieną ir tą pačią dainele: „Kaip rebé pasakys“.

Tačiau Dievas panoro, kad tais pačiais metais į miestą atplasnotų *musarnikų*³ būrys net iš Žemaitijos. Jie buvo studija vė Naugarduke ir, kaip visi tenykštės ješivos mokiniai, buvo ištikimi rabio Josefo pasekėjai⁴.

1 judaizmo atmainos *Chabad* chasidizmo šalininkai (čia ir toliau vertėjosi ir redaktorių pastabos).

2 aštuoniolika (hebr.) – pagrindinė maldų dalis, susidedanti iš aštuoniolikos palaiminimų.

3 *musar* – etinis judėjimasis judaizme.

4 Naugarduke veikė rabino Josefo Juzelio Horovico (Gurjevičiaus) vadovaujama itin griežtos disciplinos musaro krypties

Dovydas Kacas

Kas nepažįsta musarnikų? Nusidėjelai, o visur kišenėje Dievą nešiojasi. Jie savo nuodėmīų nepaiso, bet mato viską pas kitus: štai vienam blogai su dorove, kitam – biznis nesiseka. Aišku, norint iškloti žydui viską iškart visiems metams, Mesijui tekutį atvykti kur kas anksčiau, nei įsižiebiai pirmoji žvaigždė.

Tuos chabadnikus kamajiečiai priskyrė prie chasidų. Musarnikai gi atrodė tarsi tylūs pamšėliai, kuriems visi aplinkiniai reiškė ne daugiau už kokią dainelę, tai aišku. Maža kas gali šauti į galvą musarnikui? Žiūrėk, ateina jis į vaistinę, tyčia prašo jam vinių parduoti. Jiems visiškai nė motais, kad iš jų juokiamasi, jie pukuoja si toliau.

Tarp kamajiečių kilo tikras sąmyšis. Visų pirma niekas nesuprato, kodėl būtent Kamajams teko sutikti tuos įkyruolius atvykelius, dar ir nesugyvenančius tarpusavyje. Svirduṇ ir Dižaričių štelų žyda kitaip galvojo: „Jei prikuto prie Kamajų, ten ir liks!“. Nesutarimais apnuodytas oras apsitraukė debesimis. Gal ir buvo norinčių išspręsti ginčus taikai, bet jiems nepavyko.

Kamajų rabinui Markilui Kamminpoliui (toks buvo jo vardas) nesantaika kėlė didelę nerimą. Praeius metams, jis išliejo visus savo jausmus ir mintis Šabą pamokslę.

– Brangus kamajiečiai! Pažvelkite. Ne vieną kartą, bet du kartus pranašas Jeremijas tarė: „Taika, taika, o taikos nebuvo“. Kodėl jis tai ištarė du kartus? Vieną sykį jis tai sakė Jerezalei, kitą sykį – Kamajams! Taigi pas mus taikos nebus. Nes turime čia vieną atskalunų grupę, o čia – kitą. Tavo kitokios nuomonės ar laikaisi kitų papročių? Tai į sveikatą! Jei esi iš miesto, kur trečiadniais per rytinę maldą skaito kitokius maldaknygės lapus, tai ir skaičyt-ak kas pasaky: „ne“? Tuo viskas ir išsisprendžia! Bet jiems tai netinka, jie nori skyrybų! Nuo nesantaikos nesunkiai pereinama prie neapykantos. Šiu žmonių pasaulio nepriūmi, o prie kito pasaulio nepritampi. Argi ne dėl tokios nesantaikos sugriauta mūsų Šventyklą? Tai nenustebime, jei nuo to paties ir Kamajai bus sugriauti. Žyda! Išpardoukime mūsų būstus! Pasilikdami čia, mūsų gimtines neišgelbésime. Vis vien atvykėliai ją präjudys! Iki šiol tikėjome protėvių Abraomu. Jam buvo pasakyta: „Eik iš savo gimtojo krašto, iš savo tévo namų, į krastą, kurį tau parodysiu“. Mums teks pasistatyti naują gyvenvietę! Taip, mums teks išsikelti, tad ruoškimės kelionei”.

Taigi visi, kas klausėsi rabio pamokslo, drauge, lyg per pamal-

dą, garsiai sušuko: „Mes eina-me su tavimi!“.

Su rabio Markilo Kamminpolio žodžiu žengsi kad į ugnį. Dar nuo Vytauto Didžiojo laikų rabinai Kamajuose būdavo iš Kamminpolių namų.

Nė ménuesiui neprabégus, émė atvykėliai namus pirkinéti. Kokį namą perka chabadnikas, kokį – musarnikas.

Kamajiskiai susiruošę kelionėn, šniبدėdamiesi tarp savęs: „Viskam Dievo valia. Lai jie vienas kitą sudrasko, tie atvykėliai“. Jei ką išbarti, kitokio žodžio, kaip „atvykėlis“, tais laikais Kamajuose nepažinojo.

Kamajiečiai rabiui Markiliukėkė, kaip izraelitai dykumoje mūsų mokytoju Moze. Rabinas nebuvo senis, tačiau jis turėjo bėdų dėl kojos ir vaikščiojo pasiremdamas lazdele, kas darė jį dar labiau panašenį į Mozę, kaip aną įsivaizduoja žydai. Likę Kamajuose chabadnikai ir musarnikai, o suis ir katalikai, leidosi smagiai etiti ratu. Visi išdumė į gatvę paspoksti, kaip kuriasi miestelyje naujas gyvenimas, kaip rabis veikia sulig savo pamokslu ir kažin kuri juos vedasi. Dargi jis, rabinas Markilas, buvo įsitikinęs, jog keliauti į paslaptingą kraštą reikia tik pėsčiomis. Siūrės vėjas tarčejo ilgą juodą barzdą, purtė ją, uždengdamas visą veidą. Pro blaškomų sruogų tarpus jis stengési žvelgti į tolius, laikydamas delnā virš akių, ne lygu kepurės snapą, ...

Viskas, ką galima buvo pasimti su savimi, buvo sukrauta į vežimus – Toros ritiniai su karūnom, puošnuose dékluose, knygos ir visi namų apyvokos daiktai. Žydes varėsi vištas

savo iprastu cip-cip-cip, vaikai gyvuliai ginė, laikydami už virvelių. Visą kelią apie eiseną vijosim smėlio kamuoliai, kildami i orą, tarsi pritvinkę debesys.

Nuo seno Kamajus „švytinčiu štetlu“ vadindavo, o kamajiečius – „žvakių palaimintais“, neva „Kamajai žvakėmis laikosi“. Gi kamajiečiai patys žvakes liedavo, lipdė Šabui, pynhavdalai⁵. Kamajų žvakes netgi Vilniuje vertino.

Tai vyko tokiu pačiu metu laiku, kaip kadaise, kai Moze buvo išsiruošę išvesti žydus iš Egipto, viskuo juos aprūpindamas, todėl kamajiečių vežimai buvo žvakių taip prikrautai, jog būtų užtektę visam pasaullui apšvesti. Ten buvo mažų ir didelių žvakių, storų ir plonų, paprastų ir įvairiaspalvių. Geriausiomis buvo laikomos žvakės iš bičių vaško. Kamajuose laikytų bičių būtų pakankę net faraono bausmei. Todėl kamajiečiai su savimi tempė viską, ko reikėjo bičių priežiūrai – avilius, rēmelius koriams, dėžes. Avys melenko. Arkliai žvengė. Bitės zvimbė. Tai vyko karštą rugpjūčio dieną. Gi viskas aprašyta knygoje: „Išėjimo iš Kamajų metaštasis“.

Kaip keliauti su Dievo duotu dienos kelrodžiu, rabinas žinoją. Jis nusivedė žydus už Pastavų štelto, ir jie priėjo Bucavicių kaimelį. Reikėjo pasirūpinti nakvynę. Rabis paprašė vietos gyventojų sukaloti namelius atokiau nuo kaimo. Pamatę vežimus, pilnus Kamajų žvakių, vietiniai paprašė pirma sumokėti žvakėmis už būsimus darbus. Jiems prikrovė tiek žvakių, kiek pakaktų apšvies-

⁵ Jie mat nuolat kortoja taika, taika, bet nebuvo (lietuviškasis vertimas). „Dukters, mano tautos, žaidas jie nerūpestingai apgydė, kartodami: „Viskas gerai! Viskas gerai!“ – nors nera gerai“ (Jer 8, 11).

6 Religine ceremonija Šabui užbaigtu. Jos metu įžibiamos kelių spalvų pintos žvakes.

ti visam Aleksandro bulvarui Vilniuje. Ar brangiai kainuoja kamajiečiams žvakės?

Rabis Markilas, pasiremdamas lazda, tą pačią dieną dar toliau nuėjo, ir pasiekė tokią paminiškę už Dvarčianų, kuri jam pasirode kaip kadaise protėviui Abraomui Aukščiausiojo pažadėta šalis, kur turėjo žmonėms tekėti pienas ir medus. Raudonai liepsningas ménulis, lyg varžydamasis su saule, apšviesė iš aukštynių naujas žemes. Gražesnio ménulio rabinas per visą gyvenimą nebuvo matęs. Jis grįžo pas savo žemiecius į Bucavičius ir papasakojo apie išvystą nepaprastą vaizdą, kuriame ižvelgiąs gerą ženkla:

– Mūsų nausėdiją reikės kurti čia netoli, Dvarčianų pusėje, nes čia šviečia gražiausias pasaulyje ménulis. Kaip pavadinime šią nuostabią vietą? Tegul ji vadinas ne Danilevičiais, ne Avarėvičiais, o Levoniškėmis, kas jai labiausiai tinkal?

Kamajiečiai paliko savo stovyklą Bucavičiuose ir nuskubėjo į parinktą ir tapusių jiems Kanaano žeme nausėdiją.

Bucavičių kamiečiai, drūti kaip filistinai⁷, puolė pjauti storus medžius rabio Markilo Kaminiolio pasirinktoje vietoje. Jie guldė medį po medžio, valydavo žieve, tašę kamienus ir užkeldavo ant dviejų laikiklių, kad galėtų juos apdoroti iš visų pusių. Žymekliais pasirinko įtempas virvutes ir pagal nuodėgulais nubrėžtas juodas juosteles išjaudavo tašus. Anais laikais kaimo statybininkai galėjo per ménesį visą miestą pastatyti.

7. Jidž kalba „Levone“ reiškia Ménulj (red.)
8. Artimijus Ryžas etninė grupė, užkaravusi XII-XV a. pr. Kr. Vadaržemeno jūros rytinės pa-krančios možų.

Ten, kur klajojo vilkai ir laktė lapės ir úbavo naftimis pelėdos, kelyje į Pastavus, tarp Kamajų ir Dvarčianų, atsirado ménesių spinduliuojančios Levoniškės.

Rabinas Markilas dieną naktį studijavo Torą. Naftimis jam ypač sekdomosi mokytis prie dviejų storų vaško žvakų, kai jų rausvos liepsnos plaikstési sidabrinės méniesienos šviesoje.

Čionykštis ménulis, taip sakydavo naujakuriai, daug gražesnis už tą, kuris šviečia Salakę, nors anas, kaip žinia, už visus Lietuvos ryškiausias. Rabis Markilas buvo prisiekęs misnagdas. Užteko jam išgirsti, kad „taip sako, ir visoje Lietuvos žinoma“, kai jis bematant atsidurė tarp Dūkštų ir Novo-Aleksandrovsко, kur stovi tasai Salakas. Visą naktį jis stebėjo ménulį ir įsitikino, kad čia méniesienos grožis pareina anaipitol ne nuo šviesulio, o nuo jo atspindžio Salako ežere. Jis matė, kad Salako ménulis jokiui būdu neprilygsta nepaprasto grožio šviesai, kuri spindi Levoniškėse, taigi Méniesienos mieste.

Rabis Markilas Kaminpolis dar labiau įniko į kabulos knygą. Jis émési savo veikalo apie Dievo surktą „mažesnijį šviesulįnakciai valdyti“, kurį taip ir pavadino – „Mažesnioji šviesa“.

O kad čia, žvakų gamintojų štelė, gražiausias pasaulyje ménulis švieté, tai nenuostabu.

Pradžioje, tik pastačius Levoniškes, naujakuriai nepastebėjo, kad jie vis vėliau eina gultis, o tuo pačiu vis vėliau keliasi rytais. Artėjant žiemai, dienos

trumpédavo, visi émė suprasti, kas čia vyksta. Dirbtai nausėdžiai, taip juos dabar vadindavo, mègdavo prie plevenančios méniesienoje rausvos savo ga-mintų žvakų šviesos.

Rabinas paskelbė, kad gyvenimas čia ritasi savo teisėtu keiliu, kadangi rytinės pamaldos įvyksta laiku saulei pakilus, tačiau tai įvyksta prieš pat sulgant miego. Visi atsikeldavo, kai dar spédavo ir dieninę mal-dą sukalbėti. Šabui ir šventėms žymėti nereikė visos paros, o saulei nusileidus, po visų mal-dų, visi suguldavo miegoti.

Praėjo keletas metų, Kamajuo-se rytiniai LDK žemiu chasdai per pamaldas vis labiau susi draugaudavo su Žemaitijos musarnikais. Visas žydu apeigas pas juos atlikdavo drauge Liadų ir Salantų rabinai, nepai-sant, kad po tuo pačiu Lietuvos dangumi jie vienas su kitu aršiai nesutikdavo ir kiekvienas jų griežtai laikési tik savo mo-kyklos.

Levoniškių naujienos tarsi nieko nedomino. Kiekvienas žvakų gamintojas nugyvena jam skirtą amžių savo pagamintų žvakų šviesoje. Tad tegul kiekvienas daro kaip jam patogu ir gera, jeigu tai liečia vien jį pati, jo reikalus.

Tik naujiems kamajiečiams nedavė ramybės, kad buvę gyven-tojai įveikė tokią keistą kelionę į savo naujajį miestą. „Gi buna mūsų dienomis keistuoliu“, – taip Kamajuose leisdavo suprasti.

Kamajų religinio teismo teisėjas, kuris buvo chasidas, išdriso per pasiuntinį išsiusti į Levoniškes laišką, klausdamas, argi-leidžiamą vardan tautos ap-

versti visą pasaulį aukštyn kojomis, kad dienos darbai būtų vykdomi naktj, dėl ko naktis ima panašeti į dieną? Gi vaikams mokykloje aiškina per „Pradžios“ knygą, kad „Dievas sudėjo du šviesulius į dangaus skliautą šventi žemei, valdyti dieną bei naktį ir atskirti šviesą nuo tamsos“.

Kamajiskis nepaprastai didžiausios savo klausimų. Misnagdai! Laiko save didžiausiais istatymų žinovais, o pabėgo, kaip baikščios stirnos, sukūrė nausėdiją miške, viso pasaulio amžinų i statymų tvarką apvertė aukštyn kojomis. Bet kai Kamajų laiškų su klausimui atneše į Levoniškes rabiui Markilui, tasai atvirkščiai, apsidižiaugė. Markilas Kaminpolis taip laikais buvo žydas metuose. Mintis, jog jis savo bendruomenę išsivedė toliau nuo nesantaikos, idant ji visą likusį gyvenimą leistų taikoje, darė jį laimingą. „Akiplėšos, – taip galvojo apie naujuosius kama- jiečius rabis Markilas. – Atsibastė, sukiršino miestą, išgujo gyventojus, o praėjus šūsmiai metų, daž kažko klausia. Supras- ki, kas dedasi žmogus širdyje“.

Rabis Markilas Kaminpolis nusiuntė į Kamajus atsakymą, kurio esmė buvo to- kia:

„Užrašyta gi, iš tiesų užrašyta, kad „Dievas tarė: „Tebuna šviesa!“. Toliau „Pradžios“ knygoje yra paaikiinta, kad šeštą pasaulio sutvėrimo dieną Dievas sukūrė žmogų vyrą ir gražią moterį: „Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir panašumą“. Ką reiškia sukurti būtybę pagal Dievo įvaizdį ir panašumą? Kalbejo „Vie- nybės vartuose“ mūsų Mokytojas rabej- nu Bechaja, kad reikia siekti panašumo į Dievą. Ką reiškia Dievo įvaizdis? Šiamė pasaulyje žmogus yra kūnas ir kraujas. Ką jis gali nuveikti? Jis gali bent kiek siekti panašumo į savo Dievą ir tam negaili nei savo jėgų, nei gyvenimo. Jei Dievas sukūrė Torą, tai ir žmogus gali sukurpti mažą knygutę. Méginiamas siekti Visagalį yra laiptai, kuriais turi sunkiai ir iš lėto kopti. Kuo didesnis kūrybos pasiekimas,

tuo aukšciau laiptais užkopei. Visaga- lis sukurė milžinišką šviesulį – Saulę su mažesniu šviesuliu – Ménuliu. Ménies- nos miesto Levoniškių gyventojai rado ryžto prie ménulio ir savo pagamintų žvakių šviesos mokytis Toros, užsidirbtį pragyvenimui ir gyventi taikoje su Die- vu ir žmonėmis. Kaip yra žinoma, kad Dievas tuo patenkintas? Vaiždin tam irodymą mes matome Talmude. Kai pirmą méniesio dieną, per jaunatį oži tempé į Jeruzalés Šventykla aukojimui, prašant malonés, Talmudas aiškina, kad ši sykį apgailestavo ne žmogus, bet Dievas, kad sukūrė Ménulį tokį mažą. Apie tai prana- šas Izaijas savo knygoje sakė: „Tavo saulė niekada nebensusleis, nei tavo ménulis nesudilis, nes Viešpats bus tau amžina šviesa“. Taip Levoniškių štelas „Pradžios knygos“ istoriją pagražino bei papildė pranašo Izaijo pranašystėmis ir žvakių šviesa, dėl ko pasaulio sutvėrimo istorija pasidarė dar gražesnė. Levoniškių, mé- nesienos mesto, žmonės tikėjo, kad ateis laikas, Izaijo išpranašautas, kai ménulio šviesa pasidarys tokia pat, kaip saulės šviesa. Ar pakens tai kam?“

Ginčas tapo išspręstas, ir rabino atsaky- mas, jėjės į responsinę literatūrą¹⁰, pa- vyko. Tieb Kamajuose, tiek Levoniškėse pasklidio kalbos, kad viskas atsitiko tam, kad responsuose atsirastų tokis atsaky- mas į klausimą. Reikėjo gi, kad chasidai iš Rytų ir musarnikai iš Vakarų atsirastų tokiu pačiu metu ir būtent toje pačioje vietoje – Kamajuose. Būtent Kamajų vietovė, jų gyventojų pagrindinis gaminys – žvakės, o ne tik išėjimas iš miesto, buvo priežastis, kad išaugo Levoniškės. Tik to visko buvo lemta, kad atsirastų jau tokis išmintingas rabio Markilo Kaminpolio atsakymas į klausimą. Kad tai atsitiktų, buvo Visagilio sumanymas, taigi užra- šyta mūsų išminčių: ateinančios kartos turi žinoti, kad viskas žmonių gyvenime būna Kürėjo numatyta ir lemta. ■

Is jidžių kalbos išvertė Roza Bielaiuskiénė

⁹ Vienas pirmųjų judaizmo etikos traktatų, XI a.

¹⁰ Responsi (lot. *responsa*, atsakymai) – halachinės lie- ratūros žanras, klausimai ir atsakymai teisės ar kasdienio gy- venimo temoms.